

*ЗІ. Мицик Ю. А.
доктор історичних наук, професор,
м. Дніпропетровськ.*

Рівненщина кінця XVIII ст. у малюнках французького художника Ж. А. Мюнца.

Жан-Анрі Мюнц /1727-1798 рр./ був відомим французьким художником, мемуаристом, інженером та архітектором. Під час своїх тривалих мандрів він надовго осів у тодішній Речі Посполитій /1779-1785 рр./. У 1781-1783 рр., супроводжуючи князя С. Понятовського, Мюнц тричі об'їздив Західну та Правобережну Україну, в т. ч. й Волинь, і створив чудові малюнки баченого із словесним коментарем. Більшість цих малюнків і текстів /понад 150/ було видано сучасною польською дослідницею Ельжбетою Будзинською, причому переклад польською було здійснено Галиною Ющаківською: Budzinska E. Japa Henryka Muntza podroze malownicze po Polsce i Ukrainie /1781-1783/. - Warszawa, 1982.

Шість малюнків з даного альбому Мюнца під номерами 116-121 безпосередньо стосуються сучасної Рівненщини. Вони були створені 9-12 жовтня 1783 р.

Наведемо стислий перелік даних малюнків:

N 116 /"Ріка Слuch"/. Тут зображено яр між Мирополем та Жабичцями:

N 117 Зображено яри поблизу Корця, коли їхати із Звягля;

N 118 Малюнок гуті та кузні біля с. Любачов між Тучином і Степанню;

N 119 /"Степань над Горинню"/ — міст через ріку при в'їзді у Степань з боку Тучина;

N 120 — пейзаж з старою греблею за с. Ближня Воля в одній милі /понад 10 км/ північніше Рафалівки;

N 121 — пейзаж між с. Железницею та Любешовим, очевидно в рні суч. Кухарської Волі.

Звичайно малюнки супроводжувалися записами-коментарями, котрі не менш цінні, ніж малюнки. Тут Мюнц нотував точний час /навіть пору дня/ створення малюнку, координати зображуваної місцевості, відстань її від Києва, Варшави чи Гродна. Тут же наводився розгорнутий опис природних умов, клімату, рельєфу місцевості,

флори та фауни, описувалося населення краю, говорилося про його історичне минуле і сучасний економічний стан. Аналізував Мюнц природні ресурси, корисні копалини, стан торгівлі, шляхів, робив важливі прогнози щодо перспектив економічного розвитку конкретної місцевості. Щоб краще уявити авторські коментарі до малюнків, наведемо один з них, який стосується м. Степані (На малюнку зображений міст через ріку, що веде до Степані):

“11.Х. 1783

Степань над Горинню.

Прибуття до Степані над Горинню, ідучи з боку Тучина через волінські ліси; між ріками Случчю та Горинню.

Гарна й цікава місцевість.

До Степані прибувають лісами, частково багністими. Грунт глинистий та піщаний. Серед цих лісів є багато корчовищ та заможних сел, родюча земля родить збіжжя, льни й коноплі, є тут мед і віск, багато бидла, а до того й залізна руда.

Довгий дерев'яний міст, перекинутий через Горинь, має бл. тисячі кроків у довжину. Доступ до мосту й перехід боронить малий земляний форт, що має чотири башти. Він стоїть на пагорбі з піщаника, глини й піску. Край дуже багатий.

НБ. Тракт, яким ми їхали, не є єдиним шляхом на Любачов. Є два тракти: один, що йде від Звягеля через Тучин до Олександрії над Горинню у західному напрямку аж до Суська, там треба переправитися через Горинь; від Суська шлях йде вздовж Горині аж до Степані. Другий тракт йде від Звягеля через Курчичі аж до Березного на північний захід, а звідти на північ до Березниці, весь час вздовж ріки Случ. У Березниці треба переправитися через Горинь і т. д. Цей другий шлях йде через багато багністих теренів. Місцевість малопридатна з точки зору військових операцій. /Місцеві/ жителі сильні й досить працюючі, здатні до праці набагато більше, ніж українці (під “українцями” автор має на увазі жителів Наддніпрянщини — Ю. М.).

Виїжджаємо із Степані через великі ліси, котрі нищатья виробництвом поташу, який висилається до Гданська. Це дикі ліси наповнені дичиною. Кілька купців-євреїв, яким добре ведеться, торгують з відлеглими околицями. Місто налічує коло 300 димів, жителями є євреї та селяни (так Мюнц окреслює українське населення — Ю. М.). Широта 51° 20', довгота 43° 30'.

Мальовано у поїзді 11 вересня /?/ 1783 р. пополудні, дивлячися на північний захід.”

Рівненщина, як і вся Україна, вразила Мюнца своєю красою і багатством. Автор постійно відзначав, що це край “дуже мальовничий, де можна запровадити чимало поліпшень” /116/, “дуже багатий” /119/, “романтичний” /117/, м. Корець — “романтичне містечко” /117/. Тільки в деяких випадках вигляд місцевості не імпонував Мюнцу. На Рівненщині такою стала місцевість під с. Близька Воля:

“У лісі багато курганів-могил здавніх часів, (створених) після відходу пошесті і т. д. Гребля проходить через розлогі багністі рівнини; понурий вигляд, пуста, що тягнеться півмилі, у віддалі оточена лісами. Гребля є єдиним можливим тут проходом” /120/. Автора вражають глибокі яри та видолінки, романтичні скелі, багатство водних ресурсів. Так, між Тучином і Степанню “що півгодини маршу — струмки чи струмочки, котрі можна використати для млинів” /118/. Тут ростуть великі мішані ліси, де можна побачити і дуби, і буки, і липи, і сосни /116/, тут “чудові мішані ліси, серед яких видніються поляни та пасовища” /120/. Багатий тут і тваринний світ. На берегах Случі автор побачив “чимало різноманітних четвероногих тварин та птаства” /116/, так само, як і під Степанню. У трьох з шести описів Мюнц відзначає багатство місцевого краю на мед і воск доброї якості /116, 118, 119/.

Особливу увагу приділяв Мюнц корисним копалинам. Він вказав на багатство різноманітних глин, великі масиви каменю, сліди мідної руди та гірського кришталю /116/, поклади вапняного каменю /117/, торфу /121/ та залізної руди в болотах /118, 119/. Ось при малюнку із зображенням гути й кузні Мюнц подає зокрема: “Тут багато болотної залізної руди на невеликій глибині і дуже доброго гатунку, прекрасні глини й мергель, кварцит у великих скуписьках. Чудові дерева на будівлі.” /118/.

На жаль, у цій частині подорожі Мюнц дуже коротко описав місцевих жителів. Йому, уроженцю густозаселеного Ельзасу, вся Україна вважалася слабо або середньозаселеною. Не була винятком і очач Мюнца й Рівненщина. На загал він вважає її рідкозаселеною, хоча робить виняток для земель між Рафаловкою та Любешовим у суч. Володимир-Волинській області, які були “середньозаселені” /121/. Тут на Рівненщині проживали насамперед українці-волиняки, котрих Мюнц називав просто селянами, згадував і про євреїв, що займаються торгівлею. Коли мова зайшла про місцевість між с. Железницею та Любешовим, то було зазначено, що “тут мешканці вдягаються і живуть вже по-польськи” /121/, не розшифровуючи, що слід мати на увазі. Говорячи про Близьку Волю, Мюнц відзначив: “Здається, що селяни в цих околицях досить заможні” /120/.

Автор постійно відзначав родючу землю /117, 121/, добрий стан рільництва: земля “досить добре оброблена і дуже урожайна.. стан рільництва досить добрий” /117/, “в цілій околиці добрі льни й коноплі. Гарні яблука” /121/. У с. Любашеві між Тучином і Степанню привернула особливу увагу художника “орна земля родюча, яка родить крім збіжжя добрі льни та коноплі. Тут можна було б з успіхом закласти фабрики льонових полотен” /118/.

Тільки цей стислий огляд частини малюнків і коментарів з альбому Ж. А. Мюнца ясно засвідчує його значення як важливого джерела до історії Рівненщини і взагалі України кінця XVIII ст. Сподіваємося,

що дане повідомлення прискорить уведення твору Мюнца до науково-го обігу і його наукову публікацію.